

ВЁСКА, тып паселішча, жыхары якога займаюцца пераважна сельскай гаспадаркай. Назва паходзіць ад стараж.-слав. слова «весь». Пры першабытнаабшчынных адносінах да тыпу В. адносіліся практычна ўсе паселішчы асельных земляробаў і жывёлаводаў. Пасля аддзялення рамяства ад

сельскай гаспадаркі з агульнай масы паселішчаў пачалі вылучацца рамесна-гандл. і адміністрацыйна-палітычныя цэнтры, якія з цягам часу ператвараліся ў гарады. Гэтыя працэсы ў Беларусі прасочваюцца ў археал. матэрыялах з 8—9 ст. З гэтага часу В. становяцца спецыфічнымі паселішчамі, якія паводле функцый і складу насельніцтва процістаяць усім інш. населеным пунктам. Археал. даследаванні дазваляюць прасачыць развіццё В. у перыяд, які слаба адлюстраваны ў інш. крыніцах — ад узнікнення да 14—15 ст. У к. 1-га тыс. В., як і земляробчыя паселішчы папярэдняга часу, размяшчаліся на поймавых узвышшах і берагавых схілах, найчасцей не вышэй за 10 м над узроўнем ракі ці возера. Скопішчы паселішчаў перамяжоўваліся вял. прасторамі міжрэчных узвышшаў, водападзелаў і лясоў. Памеры і формы В. былі разнастайныя, але пераважалі невял. і сярэднія В. пл. да 3 га, з бессістэмнай забудовай. У 8—9 ст. з'яўляюцца асобныя сялянскія двары-сядзібы, што адлюстроўвае пераход да суседскай абшчыны. Распад родавай абшчыны на пач. 2-га тыс. адбываўся на ўмовах гасп. прагрэсу: пашырылася ўжыванне сахі, ляднае (падсечнае) земляробства паступова змянялася лясной аблогай і папаравай сістэмай, замест паўзямлянак сяляне пачалі будаваць наземныя хаты, а паглыбленыя ў грунт пабудовы выкарыстоўваліся толькі ў гасп. мэтах. Характар забудовы, планіроўка і памеры жылля (9—12 м²) сведчаць аб тым, што маля сем'і жылі паасобку, але вялі сумесную гаспадарку ў межах вял. сям'і — патраніміі. У перыяд з к. 10 ст. да 2-й пал. 13 ст. колькасць В. павялічылася больш як у 2 разы. Рассяленне стала больш шчыльным, але яшчэ заставалася шмат незанятых зямель, у т.л. ўсе міжрэчныя ўзвышшы. Захавалася большасць ранейшых В., але павялічыліся іх памеры, вырасла колькасць сярэдніх маладворных В., часам недаўгавечных, бо адбывалася інтэнсіўнае адасабленне новых паселішчаў невял. сем'яў. Захоўвалася бессістэмная забудова, але часцей пачалі трапляцца В. з рэгулярнай лінейнай планіроўкай. У гэты час пашыраліся папаравая сістэма земляробства і карыстанне плугам, развівалася рамяство, асабліва апрацоўка металаў і ювелірная справа. Знаходкі шматлікіх упрыгажэнняў і інш. рэчаў матэрыяльнай культуры на археал. помніках (паселішчах і пахаваннях) сведчаць пра даволі высокі ўзровень жыцця сялян, якія ў большасці выпадкаў заставаліся асабіста, а месцамі і пазямельна свабоднымі. З 11 ст. ў В. пачало пранікаць хрысціянства, якое ў 13 ст. поўнасцю вышесніла язычніцтва, што праявілася ў знікненні язычніцкіх курганных пахаванняў з вясковых могілак. Распаўсюджанне з 11—12 ст. невял. рэзідэнцый-замкаў сведчыла пра пашырэнне феад. землеўладання. У к. 13—14 ст. пачалося асваенне сялянамі міжрэчных узвышшаў і водападзелаў, на якіх яшчэ існавалі некранутыя лясы. Дробнаконтурнасць палеткаў і інш. угоддзяў дазваляла будаваць толькі маладворныя В., якія і зрабіліся пануючымі на некалькі стагоддзяў. За кошт такога перасялення паменшылася

колькасць В. у рачных далінах. Змена структуры рассялення была выклікана, з аднаго боку, гасп. прагрэсам — масавым распаўсюджаннем плуга і тропалля, з другога — складаннем феад. гаспадаркі. Сказвалася і адзначанае з 14 ст. пагаршэнне прыродных умоў — павышэнне вільготнасці і больш частыя, чым раней, паводкі.

Літ.: Древняя Русь: город, замок, село. М., 1985; К о р о б у ш к и н а Т.Н. Земледелие на территории Белоруссии в X—XIII вв. Минск, 1979; Ш а б л о к В.І. Сельскія паселішчы Верхняга Панямоння XIV—XVIII стст. Мінск, 1996; Р и е р Я.Г. Аграрный мир Восточной и Центральной Европы в средние века по археологическим данным. Могилев, 2000; Е г о ж е. Археология средневековой европейской деревни: общие черты и региональные особенности. Могилев, 2008. Я.Р.Рыер.